

Rapport fra vurderingsutvalget for ny norsk sakprosa for voksne 2022

Formålet med innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for voksne er at det blir skrevet, utgitt, spredt og lest ny norsk sakprosa av høy kvalitet. Ordningen skal bidra til en åpen og opplyst offentlig samtale. I forbindelse med gjennomgangen av innkjøpsordningen for ny norsk sakprosa for voksne i 2021 ble nye retningslinjer for ordningen gjort gjeldende fra og med runde 1 i 2022.

Påmeldinger og innkjøp 2022

	Behandlet	Innkjøpt	Avslått
Parallellutgave	317	97	220
Kun p-bok	82	9	73
Nynorsk	39	10	29
Bokmål	360	96	264
Totalt	399	106	293

11 titler ble kjøpt inn som ekstra kostnadskrevende. Ekstra kostnadskrevende utgivelser har utgifter til trykking som kan vurderes til å være høyere enn vanlig grunnet utstrakt bruk av illustrasjoner, eller de kan ha andre særlig godt begrunnede behov for flerfarget trykk.

Med justerte retningslinjer var 2022 det første året det ble benyttet avslagsbegrunnelser på ordningen. Følgende begrunnelser er tatt i bruk:

1. Utgivelsen er ikke prioritert innkjøpt innenfor ordningens økonomiske ramme. Med en tilstrekkelig utvidet ramme ville den blitt innkjøpt.
2. Utgivelsen er ikke innkjøpt da den ikke oppfyller ordningens krav til kvalitet og/eller relevans (se ordningens vurderingskriterier).
3. Utgivelsen omfattes ikke av ordningen i henhold til retningslinjenes punkt 3.

Avslagsbegrunnelse 3 erstatter vedtaket «Avvist» for titler som ikke omfattes av ordningen.

Avslag per kategori:

År	Avslag 1	Avslag 2	Avslag 3	Totalt
2022	118	127	48	293

Påmeldings- og innkjøpstall siste 5 år:

År	Påmeldt*	Innkjøpt	Avslått	Innkjøpsprosent
2017	300	91		30 %
2018	369	104	223	28 %
2019	333	96	219	29 %
2020	372	107	221	29 %
2021	383	128	211	33 %

* Avviket mellom påmeldt, innkjøpt og avslått skyldes titler som er avvist eller trukket.

Budsjettramme historikk:

År	Budsjett
2017	21 500 000
2018	22 817 000
2019	23 579 000
2020	23 500 000
2021	23 700 000
2022	24 551 000

Stimuleringsmidler (kommer i tillegg til budsjettet for de tre gjeldende årene):

2020: 3 000 000

2021: 8 000 000

2022: 2 000 000

Om utvalget

Vurderingsutvalget for ny norsk sakprosa for voksne har i 2022 bestått av:

Anne Hege Simonsen (leder) (1965), Oslo. Instituttleder på Institutt for journalistikk og mediefag på OsloMet. Bakgrunn som journalist, redaktør og sakprosaforfatter. Simonsen er Cand. polit i sosialantropologi fra Universitetet i Oslo og har en PhD i estetiske fag fra Universitetet i Bergen.

Astrid de Vibe (1950) Oslo. Litteraturviter med 30 års erfaring fra norsk forlagsbransje, bl.a. som forlagsdirektør i Gyldendal i fem år og forlagsdirektør i Pax i 19 år.

Joep Aarts (1980) Nordland/Oslo. Fra høsten 2022 ansatt som seniorrådgiver ved Nasjonalbiblioteket i Oslo, tidligere biblioteksjef ved Meieriet bibliotek, Vestvågøy. Aarts har en mastergrad fra universitetet i Groningen (Nederland), samt årsstudium i bibliotekkunnskap ved Universitetet i Tromsø.

Trine Hamran (1971) Troms og Finnmark. Frilansjournalist, fotograf og sakprosaforfatter. Hamran har bakgrunn fra NRK Dagsrevyen, NRK Finnmark, Sør-Varanger avis, Finnmarken og Dagsavisen (utenriks). Hun har en mastergrad i journalistikk og dokumentar fra Høgskulen i Volda og er Cand. polit. i sosialantropologi fra Universitetet i Oslo.

Olav Hamran (1966) Oslo. Seksjonssjef for etnografi, numismatikk, klassisk arkeologi og universitetsvitenskap på Kulturhistorisk museum. Hamran er historiker og sakprosaforfatter.
Vara:

Guro Jabulisile Sibeko (1975) Oslo. Samfunnsdebattant og forfatter av både skjønnlitteratur og sakprosa. Hun har vært engasjert i Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring og INN - etniske minoriteter i kulturlivet. Sibeko er utdannet lærer og har to mastergrader i henholdsvis nordisk didaktikk og veiledningspedagogikk.

Kjetil Jakobsen (1965) Oslo. Professor i historie ved Nord universitet. Fra 2011-2014 var han Henrik Steffens-professor ved Humboldt Universitat i Berlin. Jakobsen har skrevet flere sakprosabøker, er spaltist i Morgenbladet og har ytringsfrihet og offentlighet som særlige kompetanseområder.

Kjetil Jakobsen var fast medlem i utvalget, og Olav Hamran var varamedlem, frem til juni 2022. Da gikk Jakobsen etter eget ønske over til å være varamedlem, og Hamran ble fast medlem.

Det ble arrangert åtte møter i 2022, halvparten ble avholdt digitalt og halvparten fysisk. Vara ble innkalt i runde 3, 5 og 7. 10 titler fikk oppnevnt tredjeleser. Det har ikke vært innhentet konsulentuttalelser i 2022.

Vurderingen i utvalget er organisert slik at hver påmeldt tittel har to førstelesere og tre kontroll-lesere. Ved uenighet oppnevnes en tredje førsteleser.

Tendenser og analyser

Med unntak av 2019 har antallet påmeldte titler økt årlig fra 2017. I 2022 behandlet utvalget 399 titler og 106 av disse ble innkjøpt. Innkjøpsprosenten i 2022 endte dermed på 26,6 %. At innkjøpsprosent i 2022 ble vesentlig lavere enn i 2021 skyldes kombinasjonen av et økt antall påmeldte titler og lavere finansiering. Ordningen fikk i 2022 to millioner i stimuleringsmidler mot 8 millioner i 2021.

Norsk sakprosa skrives i hovedvekt på bokmål, kun 39 påmeldte titler var skrevet på nynorsk, og ingen av de påmeldte titlene var oversatt fra samisk. En tittel var er parallellspråklig utgivelse på nordsamisk, norsk og engelsk.

Å si noe substansielt om innholdstrender i materialet er ikke enkelt. Noen tendenser viser seg å være kortvarige, mens andre er mer bestandige. I 2021 påpekte vi for eksempel at det var påmeldt en stor andel historiske biografier, og at mange av dem omhandlet kvinner. Denne tendensen har ikke fortsatt i 2022. Andelen biografier har generelt vært lav, og andelen som omhandlet kvinner enda lavere. Bølgen av covid-relaterte bøker ser også ut til å ha avtatt.

At norske sakprosaforfattere er engasjert i klima og natur, er derimot en trend som holder stand. I hver eneste runde har det vært 1–3 klimaorienterte titler til behandling. I tillegg kommer titler om natur, enten det dreier seg om natursorg eller -glede. Bernhard Ellefsens *Det som går tapt* er et eksempel på en innsiktsfull og original tilnærming til natursorg i litteraturen. John Yngvar Larsens *Det fantastiske fjellet* viser hvordan engasjement og dyp kunnskap om så vel flora som folkløse kan formidles med utgangspunkt i en fottur fra hytta i tregrensa opp på snaufjellet.

Publisering om verden utenfor Norge var lav i pandemiåret 2020, men tok seg opp igjen i 2021. Denne tendensen holder også stand. Opp imot 30 titler omhandler historie og politikk i land så forskjellige som Brasil, India, Cuba, Tyskland og USA. Mot slutten av året ser vi at Russlands invasjon av Ukraina i februar 2022 allerede har generert flere innsiktsfulle bokprosjekter, for eksempel Aage Borgchrevinks *Krigsherren i Krem* og Cecilie Hellestveits *Dårlig nytt fra østfronten*. Det er rimelig å anta at det vil bli flere titler på dette feltet i 2023.

De fleste utenriksbøkene har en historisk eller statsvitenskapelig tilnærming, men 2022 kunne også by på flere titler som knytter Norge og nordmenn til det vi kan karakterisere som globalhistorie. To vellykkete eksempler på dette er Morten Strøksnes' bredt anlagte biografi om Carl Lumholtz og hans oppdagelsesreiser på mange kontinenter, og Dag Hundstads forrykende beretning om *Sølvskonnerten*, som omhandler skjebnen til den amerikanske skuta Plattsburg som endte opp på sørlandskysten etter et blodig mytteri.

Rasisme og identitetsspørsmål er også en tematikk som opptar norske sakprosaforfattere, enten det er personlige beretninger eller mer analytiske tilnærminger. Bredden i tilnærmingen kan eksemplifiseres gjennom Anne Bitsch' *Den norske skyld* som på essayistisk vis tar for seg den terrordømte Philip Manshaus og hvorfor rasistisk tankegods appellerer til menn som ham. Pia Marie Roll m.fl. *Jeg skulle si storm* er en mangefasettert og kaleidoskopisk diskusjon og dokumentasjon av tankene bak teaterstykket *Ways of seeing* og måten stykket ble behandlet på og oppfattet i norsk offentlighet. Guro Sibeko skriver personlig om hvordan rasismen kan bekjempes fra et aktør- og aktivistperspektiv, mens Cora Alexa Døving har redigert en bredt anlagt antologi om rasisme sett fra ulike akademiske innfallsvinkler.

Mange sakprosaforfattere befatter seg med psykologiske emner, enten i form av vitnesbyrd om sorg, savn, tap eller overgrep, eller som fagpsykologiske innføringer eller problematiseringer. Dette er en kategori der innkjøpsprosenten er relativt lav, ofte fordi de personlige vitnesbyrdene mangler en allmenn dimensjon som løfter dem ut av det private. Mange av de mer fagpsykologiske titlene er allmenne, men bærer ofte preg av å være håndbøker eller lærebøker, og faller derfor utenfor ordningen.

Som tidligere år utgjorde titler om historie eller med et historisk perspektiv den største samlekategorien i 2022. Den andre verdenskrigen utgjør fortsatt en vesentlig del av denne kategorien. Norsk-jødisk historie begynner å tegne seg som et eget saksområde som i 2022 var preget av utgivelser knyttet til enkeltskjebner. Orkanas store trebindsverk om krigen i Nord-Norge og Sven Egil Omdals bok om nordmennene i Sachsenhausen er også gode eksempler på hvordan krigshistorien kan få en ny og relevant omdreining.

Stilistisk er norsk sakprosa relativt konvensjonell. Mange skriver saklig og godt, men vi finner få eksempler på utgivelser som utfordrer sjangeren som fortelling. Det er få essaysamlinger i bunken og få som bedriver det vi kan kalle skrivekunst. I et trangt økonomisk år er det også greit å kommunisere at en del avslag skyldes at bøkene ikke alltid virker som de er helt ferdige, og rett og slett er sluppet for tidlig fra forlagene.

Tilpasning og utvikling: Godt redigerte bøker når opp

De etablerte forlagene dominerer både påmeldings- og innkjøpsstatistikken, og tallene gir en indikasjon på at sakprosa bøkene ikke bare må ha et interessant og relevant innhold, de må

også være godt skrevet og godt redigert for å nå opp. For å synliggjøre dette vil vi her sammenlikne tall fra 2021 og tall fra 2022.

I 2021 var det 80 forlag som kun meldte på én tittel, og de fleste av disse synes å være forlag som enten er drevet av en enkeltperson («eget forlag») eller forlag som i liten grad befatter seg med sakprosa til vanlig. Kun fem av de behandlede titlene ble innkjøpt, til tross for en ekstra stor tilleggsbevilgning dette året. I 2022 behandlet utvalget 77 slike énbok-påmeldinger. Tre av disse ble innkjøpt.

Det er altså ikke umulig å bli prioritert for innkjøp dersom man utgir på eget forlag, men det er vanskelig. Tallene mer enn antyder at kunnskap om historiefortelling, tekstredigering, kildebruk, målgruppe m.m. er en forutsetning for å nå kvalitetskravene. Statistikken for forlag som meldte på to titler er allerede langt bedre. I 2021 var det 13 forlag som meldte på to titler, her ble fem titler innkjøpt. I 2022 var det sju forlag som meldte på to titler, og fire av disse ble innkjøpt.

I 2022 fikk utvalget for første gang mulighet til å nyansere noe mellom ulike typer avslag. Der man tidligere bare kunne skille mellom titler som ble avslått og titler som ble avvist fordi de ikke falt inn under ordningen, har ordningen nå tre avslagskategorier. Som nevnt var de økonomiske rammene meget trange i 2022. Andelen avslag 1, grunnet ordningens økonomiske ramme, var på 118 titler, altså nesten 30 % av de påmeldte titlene. Andelen avslag 2, for titler som ikke oppfylte ordningens krav til kvalitet, var på 32 % (127 titler). Trekker vi fra de avslåtte bøkene fra énbok-forlagene, står vi igjen med 53 titler som utvalget ikke mener tilfredsstillende kriteriene for innkjøp, selv om de er utgitt på etablerte forlag. Dette er en indikasjon på at også de etablerte forlagene kan ha en jobb å gjøre med å kvalitetssikre sine utgivelser. Andelen avviste titler (titler som falt utenfor ordningen, avslag 3) var 48, altså 12 %.

Fra og med 2023 er utvalget sikret en tilleggsbevilgning på 8 millioner kroner gjennom friske midler bevilget over statsbudsjettet. Gitt at antall påmeldte titler holder seg relativt stabilt, er det naturlig å anta at mengden avslag grunnet ordningens økonomiske rammer vil avta. På sikt vil forholdet mellom avslag grunnet økonomi og avslag grunnet kvalitet kunne gi en indikasjon på hvor finansieringsbehovet for ordningen vil ligge. Det som er klart, er at innkjøpsprosenten i 2022 burde vært høyere.

Påmeldinger og innkjøp fordelt på forlag:

Forlag	Påmeldt*	Innkjøpt	Avslått
CAPPELEN DAMM AS	43	18	25
KAGGE FORLAG AS	25	11	14
H ASCHEHOUG & CO W NYGAARD AS	25	9	16
GYLDENDAL NORSK FORLAG AS	22	8	14
FALCK FORLAG AS	22	1	21
DREYERS FORLAG OSLO AS	14	6	8

ORKANA FORLAG AS	13	4	9
AGENDA RES PUBLICA MEDIA AS	12	6	6
STIFTINGA DET NORSKE SAMLAGET	12	6	6
SPARTACUS FORLAG AS	12	4	8
SOLUM BOKVENNEN AS	10	1	9
VIGMOSTAD & BJØRKE AS	9	2	7
FRISK FORLAG AS	8		8
KOLOFON FORLAG AS	8		8
PAX FORLAG AS	7	3	4
ORFEUS PUBLISHING AS	7		7
MUSEUMSFORLAGET AS	6	1	5
HUMANIST FORLAG AS	6		6
SVEIN SANDNES BOKFORLAG AS	6		6
FORLAGET OKTOBER AS	5	5	
J M STENERSENS FORLAG AS	5	4	1
FORLAGET MANIFEST AS	5	3	2
FORLAGET PRESS AS	5	1	4
DET NORSKE BIBELSELSKAP	5		5
PELIKANEN FORLAG AS	4	2	2
UNIVERSITETSFORLAGET AS	4	2	2
SKALD AS	4	1	3
PROKLAMEDIA AS	4		4
BONNIER NORSK FORLAG AS	2	1	1
BOOKEA VULKANISTERNA AS	2	1	1
CÁLLIIDLÁGÁDUS AS	2	1	1
PITCH FORLAG AS	2	1	1
ARES FORLAG AS	2		2
EGMONT KIDS MEDIA NORDIC AS	2		2
FANATICUS FORLAG AS	2		2
ANTROPOLOG LARS RISAN	1	1	
KUNSTHALL OSLO AS	1	1	
SIBEKOS ORDATORIUM	1	1	
ANETTE STURE IVERSEN DANS	1		1
ANJA LINDGAARD MOLNES	1		1
ARTIKOLOR AS	1		1
BARE BRA BARNEMAT AS	1		1
BEVISSTE VALG AS	1		1
BLOMSTERHAUG FORLAG LAND	1		1
BLUE OCEAN MEDIA AS	1		1
BOK I NORD AS	1		1
BOKHUSET FORLAG AS	1		1
BOKSTAV FORLAG Grete Kvalheim	1		1
BOKSTAV OG BILDE AS	1		1
BRADY & VADSTEIN AS	1		1
BRENDLIEN FORLAG	1		1

CHRISTIANIA FORLAG Tallak Moland	1		1
COMMUNICATIO FORLAG AS	1		1
DAHLBERG SUPERCOOL PRODUCTION	1		1
DOCUMENT.NO AS	1		1
DØVES VERDEN	1		1
ELLINOR ELISABETH CHRISTIE HALLE	1		1
FAGBOKFORLAGET	1		1
FLOW FORLAG DA	1		1
FLUX FORLAG AS	1		1
FORLAGET HISTORIE & KULTUR AS	1		1
FORLAGSHUSET VEST AS	1		1
FREKK FORLAG AS	1		1
GIUTBOK.NO AS	1		1
GODE DAGER AS	1		1
GRAPPA MUSIKKFORLAG AS	1		1
GRØNN HAGEPLEIE V/KRISTEN RØNNEVIK	1		1
HANS PETTER BREDAL	1		1
HEPE AS	1		1
HJERTE I RELASJONEN AS	1		1
JACMUSIKK Jon Arne Corell	1		1
JAN TELLEFSEN	1		1
JOHN D BREIVOLL AS	1		1
JORUN JOHANNESSEN TANDBERG	1		1
JÆREN FORLAG AS	1		1
KIMPA VITA PRESS AND PUBLISHERS	1		1
KREATIVE KREFTER AS	1		1
LARS ULSETH	1		1
LARS-INGAR MEYER FJELD	1		1
LINDH & BERGER AS	1		1
LOPTA AS	1		1
MAGIKON FORLAG ANS	1		1
MIA HABIB PRODUCTIONS/SWEET & TENDER NORWAY	1		1
MOGENS LORENTZEN BOKFORLAG	1		1
NAUSTDALSLID FORSKERI	1		1
NEW DEAL PUBLISHING AS	1		1
NINA GROVE HANSEN	1		1
NORSK MUSIKFORLAG AKTIESELSKAP	1		1
NORSK REKORD FJÆRGÅRD	1		1
NORSK VED FORUM FOR VEDPRODUSENTER AS	1		1
OH WESTBY	1		1
OKSTINDAN BOKFORLAG AS	1		1
PANTAGRUEL FORLAG AS	1		1
PAPERMOON AS	1		1
PEDAGOG CHRISTENSEN	1		1
PIPIKRAFT/BEDRE HVERDAG CATHRINE SØBERG	1		1

PRIDE ART	1		1
SAGABOK AS	1		1
SALSA AS	1		1
SCENE MIDT AS	1		1
SELJA FORLAG AS	1		1
SENIORSTØTTEN PÅ ROMERIKE GRO-HELEN RANDEM	1		1
SINGSONG AS	1		1
SIVILISASJONEN AS	1		1
STIFTELSEN MODUMS BLAAFARVEVÆRK - BYGDEMUSEET MODUM	1		1
STIFTELSEN PSYKIATRISK OPPLYSNING	1		1
TEKSTFORFATTER.NO Ingvild Storvand Wivel	1		1
TOLVTE MANN FORLAG P. SANDBÆK	1		1
TUBA AS	1		1
TYRILISTIFTELSEN	1		1
VENUS KARDAR	1		1
Z-FORLAG AS	1		1

* Avviket mellom påmeldt, innkjøpt og avslått skyldes titler som er avvist eller trukket.